

Siseministeerium

Kodanikuühiskonna lühisõnastik

Mikko Lagerspetz

2006

Mikko Lagerspetz

Kodanikuühiskonna

LÜHISÕNASTIK

Tallinn 2006

Väljaandja: Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit, 2006

Väljaandmist toetab: Siseministeerium

Koostaja: Mikko Lagerspetz

Kujundaja: Külli Reinup

Valmistatud trükikojas Erkotrükk

© Mikko Lagerspetz

ISBN 9949-13-444-7

Eessõna teisele väljaandele

Mõne viimase aasta jooksul on Eesti ühiskonda iseloomustanud kiire muutus. Muudest elualadest isegi kiiremini on arenenud erinevat laadi mittetulundusühendused – olgu siis tegu mittetulundusühingute, sihtasutuste, seltsingute, ühistute või nende liitudega. Ka on kasvanud tähelepanu, mida neile osutavad ühiskonna liikmed, massiteabevahendid ja valitsusasutused. Selle arengu üle arutlemiseks vajalikku sõnavara selgitav sõnastik avaldati esimest korda aastal 2004. Huviliste suur arv ning ühtlasi uute arutlusteemade esile kerkimine on aga juba tekitanud vajaduse sõnastiku täiendatud kordustrukü järel.

Sõnastiku teises trükis sisalduvad mõned uued märksõnad (huvigrupp või -rühm; kaasamise hea tava; sotsiaalne ettevõtlus). Ka on täiendatud ja ajakohastatud mõnda muud märksõna ning lisatud teatud mõistete omavahelisi suhteid kajastav tabel.

Jälle on mul põhjust tänada Balti-Ameerika Partnerlusprogrammi, mille abil on õnnestunud Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituudi juurde rajada Kodanikeühiskonna uurimis- ja arenduskeskus. See on loodetavasti tulevikus toeks ka vajaliku eestikeelse terminoloogia arendamisel. Sõnastiku uue väljaande avaldamise on algatanud Siseministeeriumi juures tegutsev Vabariigi Valitsuse ja mittetulundusühenduste ühiskomisjon. Komisjon on väljaande ettevalmistamist abistanud ka sisuliste märkuste ja ettepanekutega, aga sõnastik ei pruugi siiski esindada selle seisukohti. Nii ettepanekute kui ka uue väljaande algatamise eest avaldan komisjonile siirast tänu.

Tallinnas, 2005. a. detsembris

Mikko Lagerspetz

Eessõna

Järgnevas on antud lühikesed seletused hulgale kodanikeühiskonda puudutavas arutelus kasutatavatele väljenditele. Selle koostamisel on ilmnenu ka eestikeelse vaste puudumine mõnele terminile, mis on kasutusel nt. inglise keeles. Mitmel puhul ongi mainitud ingliskeelseid termineid, et teha kergemaks selles keeles kirjutatuga tutvumine ning luua seos välismaal toimuva diskussiooniga. Ühtlasi on püütud pakkuda sobivaid uusi tõlkevasteid (nt. *sihtrühm*, *tagala*, *võimustamine*). Võõrkeelsed sõnad on sõnastikus märgitud kursiivis, samuti ka viited sõnastiku teistele märksõnadele. Enesestki mõista on osal sõnadel lisaks muid tähendusi, mis ei ole käesoleva teemaga seotud ja mida seepärast ei ole siin käsitletud.

Sõnastiku näol on tegemist katsega, mida saab edaspidi parandada ja täiendada; see ei väljenda ühegi organisatsiooni seisukohti ega tugine mingisugustele ametlikele otsustele. Olen selle koostamisel saanud toetuda paljudele asjalikele ning põhjalikele ettepanekutele ja nõuannetele, mille eest avaldan siirast tänu. Kuna abi on töö erinevates järkudes osutanud paljud, ei ole kõiki võimalik siin eraldi nimetada; igal juhul on nende hulgas Katrin Enno, Agu Laius, Ülle Lepp, Kristina Mänd, Erle Rikmann ja Ülo Siivelt ning keeleteimetaja Hille Lagerspetz. Eriti väärivad tänu Eesti Mittetulundusühenduste Ümarlause Esinduskogu ning Balti-Ameerika Partnerlusprogrammi poolt osutatud organisatsiooniline abi ja rahaline toetus, ilma milleta ei oleks selle sõnastiku ettevalmistamine olnud võimalik.

Tallinnas, 2004. a. novembris

Mikko Lagerspetz

Annetus. Kingitus (rahaline või muu), millega ei kaasne kohustus. Vrd. *toetus*.

Avalik huvi. A. seisukohast on olulised ühishüvised ehk sellised hüved, mida ei kasutata eratarbimiseks, vaid mis on kõigile kättesaadavad, nagu loodus, turvalisus, kultuur jne. *Mittetulundusühendused* ei tohi jaotada oma tegevusest saadavat majanduslikku kasumit muudel kui avalikes huvides olevatel eesmärkidel. Oluline on siinjuures teha vahet a. ja kitsama rühma (nt. ühe maja elanikud; ühe ettevõtte töötajad) huvide vahel; see pole alati kerge ja vahe pole lõplik. Tegevus kitsamalt piiritletud grupi heaks võib samuti olla avalikes huvides, nt. kui see rühm on ebasoodsas olukorras võrreldes muu ühiskonnaga ja seega suurendab selle toetamine ühiskondlikku õiglust. Kuigi paljud *mittetulundusühingud* ja *sihtasutused* tegutsevad praktikas avalikes huvides, on nendest seni ainult väike vähemus lülitatud Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud avalikes huvides tegutsevate ühenduste nimekirja. Seal nimetatud ühendustele tehtud *annetusi* saab annetaja oma maksustatavast tulust maha arvata.

Avalik võim ehk avalik sektor.

Riik, kohalikud omavalitsused, avalik-õiguslikud asutused, nende organid.

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon (EKAK).

Mittetulundusühenduste poolt algatatud ja Riigikogu poolt 12. detsembril 2002 vastu võetud dokument, mis sisaldab üldisi põhimõtteid avaliku ja mittetulundussektori vaheliste suhete kohta. Siseministeriumi juurde on loodud Vabariigi Valitsuse ja mittetulundusühenduste ühiskomisjon, mis on välja töötanud nende põhimõtete ellu viimise tegevuskava. Riigikogus igal teisel aastal (esimest korda 2005. aasta alguses) toimuva arutelu jaoks valmistab komisjon ette ülevaate dokumendi rakendumisest. Riigikogus on asutatud EKAK-i toetusrühm.

Eestkoste (ka huvikaitse).

Ühenduse liikmete ja teiste selle *sihtrühma* kuuluvate inimeste huvide ja väärtuste kaitsmine suhetes *avaliku võimuga* ning avaliku arvamusega. Ingliseelse termini *advocacy* vaste.

Eneseabi.

Inimeste vabatahtlik ühinemine selleks, et koos lähendada enese ja/või lähedastega seotud majanduslikke, isiklikke, tervislikke jne. probleeme. Vormilt võib toimida *mittetulundusühenduse* või ka *ühistu* või ettevõttena. Vt. *sotsiaalne ettevõtlus*.

Erasektor.

Sisaldab üksikisikute ja organisatsioonide nii tulunduslikku (ehk ärilist) kui ka mittetulunduslikku tegevust, aga mitte *avaliku võimu* (riigi ja kohaliku omavalitsuse ning avalik-õiguslikke) institutsioone. Ka riigi ja kohalike omavalitsuste omandis olevad ettevõtted ja sihtasutused kuuluvad juriidiliselt e.-sse. Vrd. *äri sektor; kolmas sektor*.

Esindusdemokraatia.

Valitsemise selline korraldus, kus ühiskonna või ühenduse liikmed kasutavad võimu enda poolt valitud (või nt. loositud) esindajate kaudu. Riigivalitsemisel on e.-st kujunenud peamine demokraatia ehk rahvavõimu teostamise vorm. E. eeliseks on otsustamise praktilisus võrreldes võimu kasutamisega otse liikmete poolt; probleemiks on oht, et esindajad kaugenevad eesmärkidest ja muredest, mis neid valinud liikmete jaoks on olulised. Kuna valimistel pole võimalik arvestada kandidaatide seisukohtadega igas üksikküsimuses, ei ole esindajatele nende kõigi osas selget mandaati antud ja nad peaksid otsuste langetamisel arvesse võtma vastava valdkonnaga seotud inimeste ja ühenduste seisukohti. E. täiendamiseks on nii riigi, kohaliku omavalitsuse kui ka organisatsiooni tasanditel püütud arendada *osalusdemokraatia* erinevaid vorme.

Filantroopia. Teadlikult kavandatud, ühiskonna paremaks muutmise eesmärgil toimuv *annetuste* tegemine või *vabatahtlik* tegevus teiste inimeste heaolu parandamiseks. Vrd. *heategevus*.

Fond. Enamasti kasutatakse *sihtasutuse* tähenduses. On aga ühendusi, mille nimes on sõna f., aga mis on juriidilise vormi poolest mittetulundusühendused. Sihtasutuste (nt. Eesti Rahvuskultuuri Fond) ja avalik-õiguslike asutuste juures võib olla eraldi stipendiumifonde, mis ei ole juriidilised isikud.

Heategevus. *Annetuste* tegemine või *vabatahtlik* tegevus teiste inimeste heaolu parandamiseks. Erinevus *filantroopiast* on see, et h. ei pruugi olla planeeritud ega süsteemne tegevus ühiskonna muutmiseks, vaid võib olla ka ühekordne toiming.

Hea valitsemine. Nii *avaliku võimu* kui ka *erasektori*, sh. *mittetulundusühenduste* sellised tööpõhimõtted, mis kindlustavad, et avalikkusel (MTÜ-de puhul eriti liikmeskonnal) on piisav ülevaade nende tegevusest, et otsuste langetamine on läbipaistev ning et saavutatakse eesmärgikohaseid tulemusi. *Osaluse* parem võimaldamine on oluline viis, kuidas neid põhimõtteid kindlustada. Inglise keeles *good governance*. Vrd. *Kodanikuühenduste eetikakoodeks*.

Huvigrupp või -rühm.

1) Teadvustatud ühiste huvide nimel tegutsev ühendus (nt. *mittetulundusühendus*, *liikumine*, *katusorganisatsioon* või *võrgustik*). 2) Inimesed või organisatsioonid, kelle huvid mõnes küsimuses ühtivad. Vrd. *eestkoste*; *lobitöö*; *sihtrühm*; *survegrupid*; *tagala*. Samas tähenduses on kasutatud ka terminit *sidusgrupp* või *-rühm*.

Huvikaitse. Vt. *eestkoste*.

Kaasamine.

1) Ühenduse tegevus, mille sihiks on liikmeskonda, *sihtrühma* või *tagalat* oma eesmärkide teostamisel ja nende üle otsustamisel paremini rakendada ja aktiveerida. Mõnikord vastab ingliskeelsele terminile *mobilisation*. 2) *Avaliku võimu* või äriettevõtte tegevus, mille sihiks on anda *kodanikele* või neid esindavatele ühendustele võimalus osaleda neid mõjutavate otsuste tegemisel, sh. õigusloomes. *Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon* näeb ette k.-t *avaliku võimu* poolt. Kontseptsiooni rakendamiseks loodud ühiskomisjon on koostöös ministeeriumidega koostanud k.-t toetava soovitusliku dokumendi (vt. *kaasamise hea tava*). Mõnikord vastab ingliskeelsetele terminitele *community involvement* või *stakeholder engagement*. Peaks võimaldama üldsuse *osalust* (inglise keeles *public participation*). Vt. *hea valitsemine*; *huvigrupp*; *osalusdemokraatia*.

Kaasamise hea tava.

Kaasamine peab võimaldama *osalust* viisil, mis võtab arvesse nende inimeste huve, keda ettevalmistamisel olev otsus puudutab. See peab olema kooskõlas eetika ja demokraatia üldiste põhimõtetega. K. pole sätestatud seaduslikult siduvate dokumentidega. *Mittetulundusühendused* võiksid k. osas toetuda *kodanikuühenduste eetikakoodeksile*; *avaliku võimu* jaoks on oluliseks juhiseks k. nimeline soovituslik dokument. See eeldab *kaasamise* kavade ning vastutusvaldkondade kindlaks määramist seaduseelnõude, avalike teenuste osutamise juhendite, oluliste valdkondlike arengukavade jt. strateegiliste dokumentide väljatöötamisel. Vt. *osalusdemokraatia*; *hea valitsemine*.

Katusorganisatsioon.

Juriidilistest isikutest (sh. *avaliku sektori*, *äri sektori* ja *kolmanda sektori* organisatsioonidest) koosneva liikmeskonnaga ja nende ühiste üldhuvide edendamiseks moodustatud *mittetulundusühing* (nt. Eesti Mittetulun-

dusühingute ja Sihtasutuste Liit; Kaubandus-Tööstuskoda; mõned kutseorganisatsioonid). K.-d võivad tegutseda nii rahvusvahelisel, üleriigilisel, piirkondlikul kui ka kohalikul tasandil. Tavaliselt on moodustamise eesmärgiks esindada liikmesorganisatsioonide huve tasemel, kus ühine tegutsemine on tõhusam. Lisaks täidavad katusorganisatsioonid ka teabe kogumise ja omavahel jagamise ülesannet, teevad uuringuid ja analüüsivad liikmete tegevuskeskkonda ning ühenduste *sihtrühma ja tagalat*.

Kodanik.

*Kodanikualgatus*est, *kodaniku(kodanike-)ühiskonnast*, *kodanikuühendustest* jne. rääkides ei kasutata sõna k. selle riigiõiguslikus tähenduses, vaid mõeldakse ühiskonna liiget. Ta võib juriidiliselt olla ka mõne teise riigi kodanik või ilma kodakondsuseta.

Kodanikuühendus (ka kodanikeühendus).

1) Üksikisikute poolt mittetulunduslikel eesmärkidel asutatud organisatsioon. 2) ***Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon***is kasutatud sünonüümina *mittetulundusühendusele*.

Kodanikualgatus.

1) Üksikisiku või *kodanikuühenduse* tegevus poliitiliste otsuste mõjutamiseks (nt. avaliku võimu kaasamiseks mõne probleemi lahendamisse). Tavalised k.-e vahendid on kontakti võtmine poliitikute ja ametnikega, avalikud pöördumised, demonstratsioonid, streigid, *survegruppide* ja *liikumiste* moodustamine. Mõnes riigis, nt. Lätis, on kehtestatud seadusandlik mehhanism, mis kohustab parlamenti menetlema eelnõu, mida oma allkirjaga toetab piisav arv kodanikke; samalaadne mehhanism on esitatud Euroopa Liidu põhi-seadusliku leppe eelnõus. Inglisekeelse termini *civic initiative* vaste. Vt. ka *osalusdemokraatia*. 2) Laiemalt võttes on k. igasugune *avaliku võimu* institutsioonide väline algatus mõne eluvaldkonna edendamiseks. Väljend "k. korras" viitab tihti tegevuse *vabatahtlikkusele*.

Kodanikuallumatus.

Protesti esitamise viis, mis seisneb teatava, ebaõiglaseks peetava seaduse või määruse süstemaatilises ja avalikus rikkumises ning selle massilisele rikkumisele õhutamises. Eesmärgiks on avaliku tähelepanu juhtimine väidetavale ebaõiglusele. *Kodaniku* mõistega seonduvaks ja kodaniku tegevusele kohaseks võiks selle teha asjaolu, et seaduse või määruse rikkuja käitub rahumeelselt ja ei püüa karistust vältida. K.-t kasutasid ühe tegevusstrateegiana Nõukogude Liidu (sh. Eesti) ja muude nn. sotsialistlike maade vastupanuvõitlejad; muu maailma tuntud isikute hulgas on nt. India iseisvuslane ja patsifist Mahatma Gandhi. K. võib olla eetilise juhul, kui seaduseid või määruseid kehtestanud riiki ei peeta täiel määral demokraatlikuks õigusriigiks. Inglise keeles *civil disobedience*.

Kodanikuühenduste eetikakoodeks.

Eesti Mittetulundusühenduste Ümarlauri Suurkogul 7. aprillil 2002 vastu võetud dokument, mis sätestab ühenduste väärrika tegutsemise põhimõtted. Peamised K.-s nimetatud põhimõtted on demokraatlik juhtimine ja toimimine; kodanikujulgus ja hoolivus; vahendite ja vara heaperemehelik ning säästlik kasutamine; vastutus ja aruandekohustus; avatus ja läbipaistvus; sõltumatus ja huvide konflikti vältimine; sõnapidamine ja ideede autorluse tunnustamine; ning sallivus. Vrd. *hea valitsemine*.

Kodanikuühiskond (ka kodanikeühiskond).

1) Riigist ja äriest suhteliselt sõltumatu ühiskonnasfäär, mille sees üksikindiviidid ja rühmad teevad koostööd selleks, et edendada oma huve ja väärtusi. K. tasakaalustab *äriest* ja *avaliku võimu* mõju ühiskonnas – seetõttu on mõnikord sünonüümina kasutusel väljend *kolmas sektor*. K. tähtis osa on *mittetulundussektor*, aga vahel loetakse selle osadeks ka ajakirjandust, poliitilisi parteiseid, kohalikke omavalitsusi,

usuühendusi, ametiühinguid, väikeettevõtteid jne. – seega mitte ainult ühiskonna seda osa, mis seaduse mõttes on mittetulunduslik, ehk nn. *kolmandat sektorit*. Sellisel juhul on silmas peetud nende tasakaalustavat mõju ühiskonna teistele võimukeskustele. **2)** Terminite tähendus on ühiskond, kus inimese põhiõigused ja -vabadused on kaitstud ning kus tal on võimalik poliitilisi otsuseid mõjutada. Sellise ühiskonna üks **osa** on riigist ja äriest suhteliselt sõltumatu ühiskonnasfäär, sh. *mittetulundussektor* (vt. esimest definitsiooni). **3)** *Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni* (EKAK) definitsiooni järgi mõistetakse k.-a all “inimeste omaalgatuslikku koostööd oma huvide järgimiseks ning avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemiseks, samuti seda koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone”. Inglisekeelse termini *civil society* (vahel ka *civic society*) sõnasõnaline vaste; tõlkena on vahel kasutusel ka *tsiviilühiskond*.

Kolmas sektor.

Ühiskonna see osa, mis ei kuulu *avaliku võimu* ega ka kasumit taotleva *äri* sektori alla. See sisaldab *mittetulundusühendusi*, mida Eestis oli 1. jaanuaril 2006 registreeritud 23 410. Nendest moodustasid üle poole korteri-, garaaži- ja aiandusühistud. K.-s töötab umbes 4-5% tööjõust. Sõnu *mittetulundussektor* ja *kodanikuühiskond* (*kodanikeühiskond*) kasutatakse tihti samas tähenduses kui k.. Inglisekeelse termini *third sector* sõnasõnaline vaste. Vrd. *erasektor*.

Konsulterimine.

Otsuste langetamisele eelnev protsess, kus *avalik võim* annab teistele asjast huvitatutele, sh. *kodanikuühendustele* ja nende *katusorganisatsioonidele* võimaluse esitada oma arvamusi. Selle eelduseks on piisav informeerimine, piisav aeg ja asjaolu, et võimalikke otsusevariante on mitu. Vrd. *huvigrupp*; *kaasamine*; *osalus*; *partnerlus*.

Käepikendus. Riigi, ettevõtte, kohaliku omavalitsuse või ka mittetulundusühenduse poolt loodud iseseisev juriidiline isik, mille ülesandeks on täita asutajate määratletud ülesannet (nt. Eesti Kultuurkapital, Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutus). K. loomise põhjuseks võib olla näiteks soov otsustamist detsentraliseerida või soov võimaldada tegevuse rahastamist mitmest erinevast allikast. Vastab ingliskeelsele terminile *arm's length body*.

Liikumine ehk sotsiaalne liikumine.

Inimeste ja organisatsioonide koostöö teatud ühiste, laiahaardeliste eesmärkide nimel. L. ei võrdu ühegi ühendusega, vaid on organisatsiooniliselt hajus *võrgustik* või hulk erinevaid võrgustikke. L. võib alguse saada üldsuse protestilainest, aga on pikaajalisem ja püsivam.

Lobitöö. Katsed otseselt mõjutada seadusandlikku, poliitika kujundamise ja ressursside jaotamise üle otsustamise protsesse. Inglise keeles *lobbying*. Vrd. *eestkoste; huvi-grupp; kaasamine*.

Missioon. Teiste inimeste hüvangu või muude üldisemate väärtustega seotud laiem eesmärk või ülesanne, mille huvides organisatsioon (nt. *mittetulundusühendus*) tegutseb. M. sõnastamisega antakse organisatsiooni tegevusele selle põhiline suund.

Mittetulundussektor.

1) Sisaldab *mittetulundusühendusi (mittetulundusühinguid, sihtasutusi ja seltsinguid)* ning nende tegevust. 2) Laiemalt võttes kuuluvad sellesse kõik kasumit mittetaotlevad organisatsioonid, Eestis kõik organisatsioonid, mis on asutatud ja kantud mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse mittetulundusühingute seaduse, sihtasutuste seaduse, kirikute ja koguduste seaduse, erakonnaseaduse, ametiühingute seaduse

ning korteriühistuseaduse alusel. 2006. aasta 1. jaanuaril oli mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantud 22 721 mittetulundusühingut ja 689 sihtasutust. *Seltsinguid* ei registreerita ja nende arv pole teada.

Mittetulundusühendus.

Üldnimetus, mis hõlmab *mittetulundusühinguid*, *sihtasutusi* ja *seltsinguid*. Kasutusel on ka mitu muud, lähedase sisuga terminit. *Mittetulundusühing*, *sihtasutus* ja *seltsing* tähistavad teatavaid juriidilisi vorme. *Kodanikuühendus* ja *vabatahtlik ühendus* tähistavad ühendusi, millel on üksikisikutest liikmed, samas kui *katusorganisatsioonide* liikmed on juriidilised isikud ja *sihtasutustel* pole liikmeskonda. *Ühistutest* kuuluvad m. hulka ainult mittetulundusühistud (nt. korteriühistud). Terminid *vabaühendus* ja *valitsusväline organisatsioon* viitavad ühenduse sõltumatusele avalikust võimust. Inglisekeelse termini *non-profit organisation* (NPO) sõnasõnaline vaste.

Mittetulundusühing (MTÜ).

Kasumit mitte taotlev ja mitte jaotav organisatsioon, mis on registreeritud vastavalt Mittetulundusühingute seadusele. MTÜ-l on liikmed. Eestis saavad liikmeks olla nii juriidilised kui ka füüsilised isikud. Vrd. *mittetulundusühendus*.

Mõttekoda.

Rühm inimesi, kellel on erilisi teadmisi või kogemusi mingis valdkonnas, mille kohta nad arendavad ühiselt mõtteid ja annavad nõu (nt. Poliitikauuringute keskus Praxis; Eesti Tulevikuuuringute Instituut). M.-d on juriidilise vormi poolest sageli *mittetulundusühendused*, aga nad võivad olla ka mõne ülikooli vms. teadus- asutuse osad või äriettevõtted. Inglise keeles *think tank*.

Osalus.

Isiku võimalus kaasa rääkida otsustes, mis teda puudutavad. Selle üheks oluliseks kanaliks on *mittetulundusühendused*, mis püüavad luua *partnerlussuhteid avaliku võimuga*. Teisi o. kanaleid on nt. *eneseabi*,

survegrupid ja sotsiaalsed *liikumised*. O. eelduseks on, et osalejad saavad arutatavatest otsustest aegsasti piisavalt teavet ning et nendega *konsulteeritakse*, aga liiksaks peab nendel olema kindlustatud reaalse mõju avaldamise võimalus. Inglise keeles *participation*. Vt. *hea valitsemine; huvigrupp; kaasamine; kaasamise hea tava; osalusdemokraatia; võimustamine*.

Osalusdemokraatia.

Poliitikateaduses tähistab see termin *esindusdemokraatia* alternatiivi või selle täiendamise katseid. *Esinusdemokraatia* tähendab seda, et rahvas (või ühenduse puhul selle liikmeskond) kasutab võimu enda valitud esindajate kaudu, o. aga tähendab teisi mõju avaldamise kanaleid. O. üldiseks lähtekohaks on see, et ka demokraatlikult valitud esindajate tehtud otsuste aluseks peab olema nende inimeste kuulamine, keda kõnealune otsus puudutab; paljusid (nt. kohaliku tasandi) otsuseid on võimalik langetada esinduskogudest sõltumatult või nende poolt antud volitusega. O. huvides on iga olulise poliitilise küsimuse üle arutlemine selliselt, et kaasatud on võimalikult paljud need ühiskonna (või kõnealuse ühenduse) liikmed, keda see puudutab; ideaalis peaks taoline arutus võimaldama kõigi seisukohtade esitamist ning selle tulemus ei tohiks olla mõjutatud nende esitaja võimupositsioonist või tema muudest ressursidest. O. kanaleid on näiteks *avaliku võimuga* loodud koostöökogud ja teised *partnerluse* vormid, avalikud diskussioonid, demonstratsioonid, *kodanikualgatus*, *survegrupid*, muud *kodanikuühendused* ja sotsiaalsed *liikumised*, äärmuslikul juhul ka *kodanikuallumatus*. Inglisekeelse termini *participatory democracy* vaste.

Partnerlus.

Kahe või mitme ühenduse või asutuse ühine töö, kusjuures ükski osapool ei võta vastu otsuseid ühepoolset. Koostöö eesmärgid, tegevuskava ja vahendid otsustatakse koos; p. näol on tegemist rohkema kui lihtsalt

konsulteerimisega. Avaliku ja erasektori vaheline p. (inglise keeles public-private partnership, PPP) tähendab avaliku võimu ning mittetulundusühenduse ja/või ettevõtte koostööd.

Projektitoetus ehk grant.

Raha, mida antakse selleks, et vastuvõtja võiks teostada enda poolt planeeritud ja toetaja poolt heaks kiidetud tegevust.

Selts.

Juba 19. sajandil oli vabatahtlikku ühingut tähistava saksakeelse sõna *Gesellschaft* vasteks eesti keeles kujunenud sõna s. S.-i nime kandvate ühingute hulgas on tuntud nt. Õpetatud Eesti Selts (as. 1838) ja “Estonia” Selts (as. 1865). S. on traditsiooniline ja praegugi tava-pärane osa *seltsingu* või *mittetulundusühingu* nimest; *katusorganisatsiooni* nimeks võib olla ka keskselts.

Seltsing.

Registreerimata *mittetulundusühendus*. S. ei ole iseseisev juriidiline isik, vaid põhineb osalevate juriidiliste ja/või füüsiliste isikute omavahelisele (suulisele või kirjalikule) kokkuleppele (nt. laulukoorid; Hiiumaa Suurkogu töötoimkond). S.-id ei registreerita ja nende arv pole teada. Reguleerivaks seaduseks on võlaõigusseadus (2002), mille 7. osa käsitleb seltsinguid.

Sidusgrupp või -rühm. => huvigrupp või -rühm

Sihtasutus (SA).

Erinevalt *mittetulundusühingust* ei ole SA-l liikmeid. SA on moodustatud vara haldamiseks ja/või kasutamiseks asutamisel määratud mitteäriilisel otstarbel ja registreeritud vastavalt Sihtasutuste seadusele. Vara võib olemas olla, kuid seda võidakse ka alles koguma hakata (nt. Kivisilla Taastamise Fond Tartus); paljud SA-d teostavad oma eesmärges nende jaoks samal ajal vahendeid kogudes. SA-de kaudu toimub tihtipeale ka mittetulundussektori teiste organisatsioonide töö rahastamine (nt. Avatud Eesti Fond, Eesti Rahvuskultuuri Fond). Riiklikud SA-d on tavaliselt loodud selleks, et

rahade jaotamine mingis tegevusvaldkonnas teha sujuvamaks ja ministeeriumitest vähem sõltuvaks; nende puhul on tegemist riigi *käepikendustega*. Vrd. *fond*.

Sihtrühm.

Inimesed, kes ei pruugi olla ühenduse liikmed, kuid kelle huvides see tegutseb. Nendest võivad saada ühenduse liikmed, toetajad ja/või *vabatahtlikud*, ja nende olemasoluga saab ühendus õigustada oma tegevuse vajalikkust. Inglise keeles *target group*; mõnel puhul ka sobiv vaste ingliskeelsele terminile *constituency*; vt. ka *tagala*.

Sotsiaalne ettevõtlus.

Ettevõtlus, mille eesmärgiks pole kasumi teenimine, vaid tegutsemine teatud *sihtrühma* (nt. naabruskonna) või *avalikes huvides*. Selliselt tegutsevad ettevõtted kasutavad mõnikord tööjõuna *vabatahtlikke*. Omandivormiks võib olla *ühistu*, mõnikord ka osaühing või ettevõtlus füüsilisest isikust ettevõtjana. Inglisekeelne termin *social economy* viitab samale nähtusele.

Sponsorlus.

Korraldatava ürituse või muu kindla tegevuse toetamine rahaliselt või muul viisil. Spondeeritakse näiteks konverentsi, kunstikollektiivi reisi, sportlase treeninguid jne. Toetaja e. sponsor saab avalikult tunnustatud sobivas vormis. Ringhäälinguseaduses (1994) on s. defineeritud kui “otsene või kaudne materiaalne toetamine eesmärgiga edendada oma nime, kaubamärki, mainet, tegevust või toodet”.

Survegrupid.

Liikmete ühiste huvide (kas era- või *avalike huvide*) edendamiseks loodud ühendused, *katusorganisatsioonid*, *liikumised* või *võrgustikud*, mis püüavad avaldada *avalikule võimule* survet selleks, et mõjutada neid puudutavaid otsuseid.

Tagala.

Nii ühenduse liikmed kui ka teised inimesed ja organisatsioonid, kes tunnevad huvi selle tegevuse vastu

ja jagavad selle aluseks olevaid eesmäärke ja väärtusi. Nendest võivad saada ühenduse liikmed, toetajad ja/või *vabatahtlikud*, ja nende olemasoluga saab ühendus õigustada oma tegevuse vajalikkust. Mõnel puhul sobiv vaste ingliskeelsele terminile *constituency*; vt. ka *sihtrühm*.

Toetus. *Annetus*, mida vastuvõtja kasutab oma äranägemise järgi. Tegemist ei ole teenuste ostmise või *projektitoetuse* ehk *grandiga*.

Tsiiviilühiskond => *kodanikuühiskond/kodanikeühiskond*

Tugikeskus. Koht (tihti iseseisva organisatsioonina tegutsev), kus isikul või ühendusel on juurdepääs nõustamis-, teabelevitamise-, ja koolitusteenustele. Selliste keskustena toimivad paljud *katusorganisatsioonid*, samuti Ettevõtlike Arendamise Sihtasutuse poolt rahastatavad, igas maakonnas paiknevad Maakondlikud arenduskeskused, mis osutavad teenuseid nii ettevõtetele kui ka *mittetulundusühendustele*. Inglise keeles *resource centre*.

Vabatahtlik. Inimene, kes osaleb *mittetulundusühenduse* või muus *avalikku huvi* edendavas tegevuses oma vabast ajast ilma rahalise tasuta. Eestis tegutseb mitu v.-e keskust, mis aitavad vabatahtlikku tegevust organiseerida. Vt. *tagala*; *sihtrühm*; *vabatahtlikkus*.

Vabatahtlik ühendus.

V.-ks võib nimetada *mittetulundusühinguid* ja *seltsinguid*, kuna nende liikmeks on astunud vabatahtlikult. Inglisekeelse termini *voluntary association* sõnasõnaline vaste. Vt. *mittetulundusühendus*; *vabatahtlikkus*.

Vabatahtlikkus. 1) *Mittetulundusühingute* ja *seltsingute* liikmeks on astunud vabatahtlikult; selles erinevad nad nt. korteriühistutest, mille liikmeks astumine on seadusega kohustuslik, ning nendest usuühingutest, millesse lapsed

astuvad vanemate avalduse alusel. 2) Töö tegemine ühiste eesmärkide nimel ilma rahalist tasu saamata; vt. *vabatahtlik*. Inglise keeles *volunteering*.

Vabaühendus. Mittetulundusühendus, mille tegevus ja administratsioon on *avalikust võimust* ja äriettevõtetest sõltumata. V. hulka kuuluvad *seltsingud*, *mittetulundusühingud*, *sihtasutused* ja nende *katusorganisatsioonid* juhul, kui nad pole asutatud avaliku võimu või äriettevõtte poolt selleks, et täita nende poolt määratletud ülesannet. Vrd. *mittetulundusühendus*; *käepikendus*.

Valitsusväline organisatsioon (VVO).

Mittetulundusühendus, v.a. riikliku või kohaliku omavalitsuse olulise osalusega ühendused. Inglisekeelse termini *non-governmental organisation* (NGO) sõnasõnaline vaste. Vrd. *vabaühendus*.

Võimustamine (ka jõustamine).

Protsessid, mille kaudu inimesed saavad paremini mõjutada asju, mis neid endid puudutavad. Selline mõju on koostööl, mille kaudu osalejad ise loovad midagi, mis vähendab nende sõltuvust teistest (riigist, ettevõtetest jne.; nt. korteriühistud, kohaliku elu või vähemuste edendamiseks loodud *mittetulundusühendused*). Samuti on v.-ga tegemist siis, kui inimesed saavutavad suuremat mõjujõudu neid puudutavate *avaliku võimu* otsuste tegemisel. Inglisekeelse termini *empowerment* vaste.

Võrgustik.

Enamasti käsitletakse v.-na mitteformaliseeritud ühendusi, mille puhul pole juriidilise isiku staatust taotletud. Heaks näiteks on ümarlaud ja koostöökogud või lihtsalt elektronposti listid. V. võib olla ka formaliseeritud ja omada ühiselt kokku lepitud tegevusplaani või põhikirjalaadset dokumenti (nt. Eesti Külaliikumine Kodukant; Eesti Keskkonnaühenduste Koda).

- Ärisektor.** Organisationsioonid, mis on asutatud majandusliku kasu saamise eesmärgil, st. ettevõtted ning tulundusühistud. Erinevus *kolmandast sektorist* seisneb selles, et omanikud võivad tulu saada ja seda omavahel jaotada. Vrd. *erasektor; sotsiaalne ettevõtlus*.
- Ühistegevus.** Eraisikute omaalgatuslik koostöö eelkõige osalejate majandusliku olukorra parandamiseks. Ü. eesmärgiks ei pruugi seega olla *avalik huvi*.
- Ühistu.** Juriidiline isik, mille eesmärk on toetada liikmeid nende *ühistegevuses* või osutada nendele teenuseid. Igal liikmel on võrdne hääleõigus (korterühistu põhikiri võib määrata teisiti). Tulundusü. eesmärk on saada tulu ja see liikmete vahel jaotada vastavalt ühistegevuses osalemisele; mittetulundusü. ei jaota tulu, vaid tohib seda kasutada ainult põhikirjaliste eesmärkide täitmiseks. Mittetulundusü.-d on näiteks aiandus-, suvila-, korteri- ja majaomanike ü.-d, tulundusü.-d tootjate, tarbijate, laenu- ja hoiuü.-d. Tulundusü.-te tegevuse aluseks on Tulundusühistu seadus (2002) ning Hoiu-laenuühistu seadus (1999) (varem ühistuseadus, 1992).

Lisa.

Ühiskonna teatud osasid märkivate mõistete omavaheline seos. *Kursiivis* kirjutatud sõnade kohta leidub seletus käesolevas sõnastikus.

<i>Erasektor</i>	<i>Ärisektor</i>	<i>Osühingud</i>
		<i>Füüsilisest isikust ettevõtjad</i>
	<i>Sotsiaalne ettevõtlus</i>	<i>Tulundusühistud</i>
		<i>Mittetulundusühistud</i>
	<i>Kolmas sektor = Mittetulundussektor = Mittetulundusühendused</i>	<i>Seltsingud</i>
		<i>Mittetulundusühingud (MTÜ)</i>
		<i>Sihtasutused (SA)</i>
<i>Riiklikud sihtasutused</i>		
<i>Avalik sektor</i>	<i>Riik</i>	<i>Riigiasutused</i>
		<i>Avalik-õiguslikud asutused</i>
	<i>Kohalikud omavalitsused</i>	

Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit
www.ngo.ee